

ProDemos

Collegereeks Gezond Wantrouwen: Motor van de democratie?

ZONDER SCEPSIS GEEN DEMOCRATIE

“Onvrede met en wantrouwen in het functioneren van de instituties van democratisch bestuur zijn wijdverspreid geraakt.

Maar ondanks al deze ontevredenheid is er geen serieuze steun ontwikkeld voor een alternatief idee hoe we de politiek moeten organiseren. (...)

Waar tegenwoordig een tekort aan is in democratische samenlevingen is niet consensus over de regels van het politieke spel, maar een gevoel van zingeving wat we menen te bereiken door dat spel te spelen.”

Zorgen om vertrouwen in de politiek

- Raad voor het Openbaar Bestuur (2010): “bezien over een langere periode is inderdaad sprake van tanend vertrouwen in (in volgorde van afnemend vertrouwen) parlement, regering en vooral partijen en politici”.
- Francis Fukuyama (2010): “In just a few years the Netherlands slipped from a high trust society to a low trust society. (...) Politicians fuel the dissatisfaction amongst the population”
- Thierry Baudet (2011): “Niemand kan ontkennen dat in ons land sprake is van een ernstige vertrouwenscrisis tussen de burger en

Zorgen om vertrouwen in de politiek

- Tom Jan Meeus (2012): Het politiek wantrouwen in Nederland neemt toe “in een krankzinnig hoog tempo”
- David van Reybrouck (2013): “Het vertrouwen in de democratie is in een vrije val beland, het gaat echt in sneltreinvaart achteruit. Burgers vertrouwen politici niet meer, en omgekeerd.”
- Sybrand Buma (2014): “Het politieke systeem loopt vast. Het vertrouwen is historisch laag.”
- Aukje van Roessel (2016): “Het vertrouwen in de politiek, de economie en maatschappelijke instituties daalt en daalt.”

Zorgen om vertrouwen in de politiek

- Regeringsleiders/-programma's Japan (Miki, 1974), Nederland (Balkenende, 2002), VK (Cameron, 2010) beloofden vertrouwen te herstellen
- The Economist (2012): "headline slump in trust (...) due, above all, to the public losing faith in political leaders"
- Juncker (2014): "public negativity about politics and politicians, the resentment" als grootste probleem EU
- Zygmunt Bauman (2016): "We could describe what is going on at the moment as a crisis of

Twee problemen met de crisistenkers

1. Crisistenkers miskennen de rol die vertrouwen speelt in een democratie.
  2. Crisistenkers zijn niet op de hoogte van de feitelijke ontwikkeling in politiek vertrouwen.
- Herwaardering van het belang van scepsis
  - Herwaardering van de Nederlandse burger

Wat *is* vertrouwen in de politiek?

1. De paradox van onzekerheid
2. De vier aspecten van politiek vertrouwen

Politiek vertrouwen

Competentie
Betrokkenheid
Verantwoordelijkheid
Voorspelbaarheid

Wat *is* vertrouwen in de politiek?

1. De paradox van **onzekerheid**
2. De **vier aspecten** van politiek vertrouwen
3. De **tegenhanger** van vertrouwen

Democratie: georganiseerd wantrouwen

Top-down: Beleidsimplementatie: olie en lijm

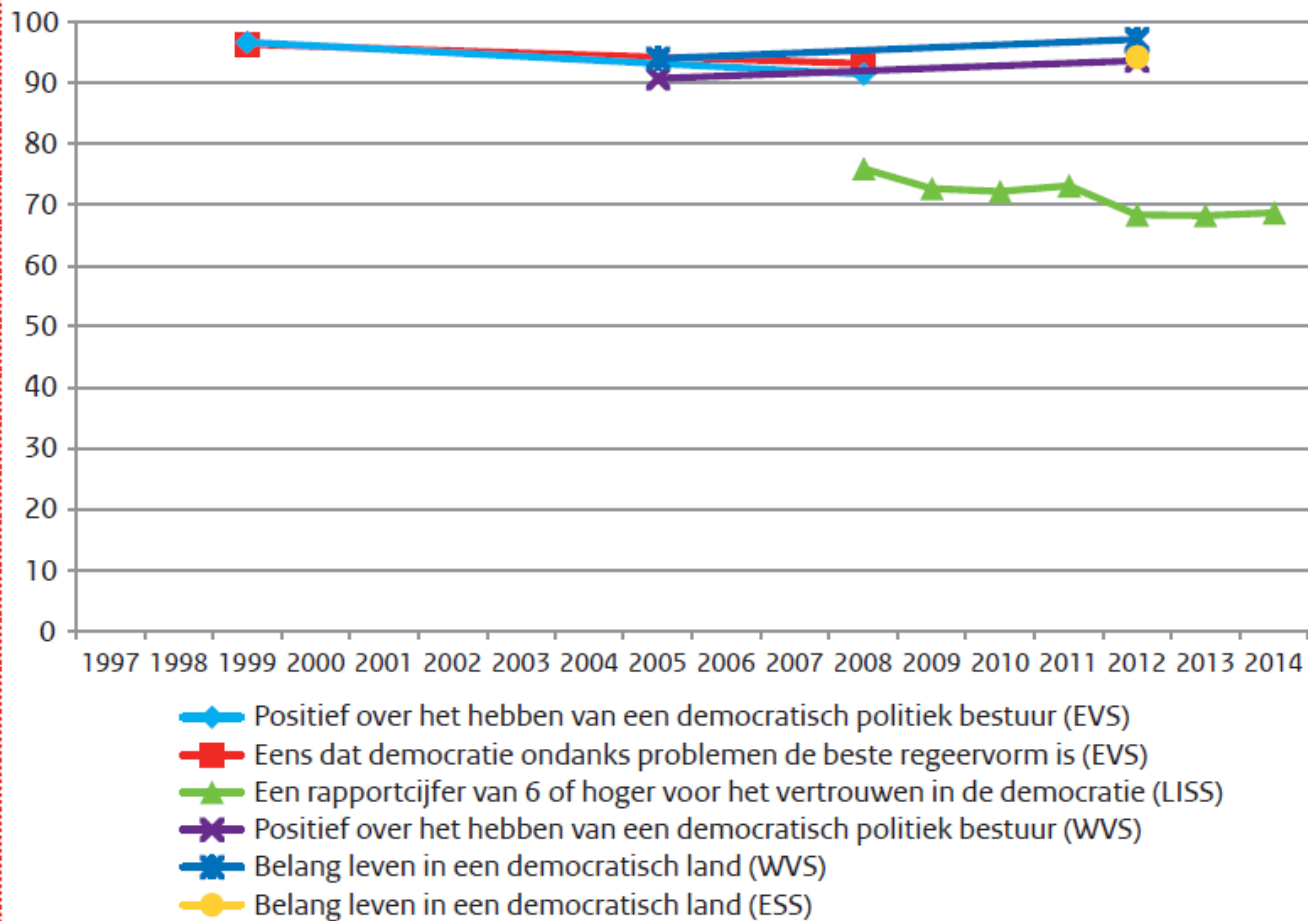
Bottom-up: Democratie vereist vertrouwen
(systeem) en scepsis
(actoren/invulling)

Van Reybrouck: “Wij minachten de gekozenen,
maar we verheerlijken de democratie.”

SCP: “Meer democratie, minder politiek?”

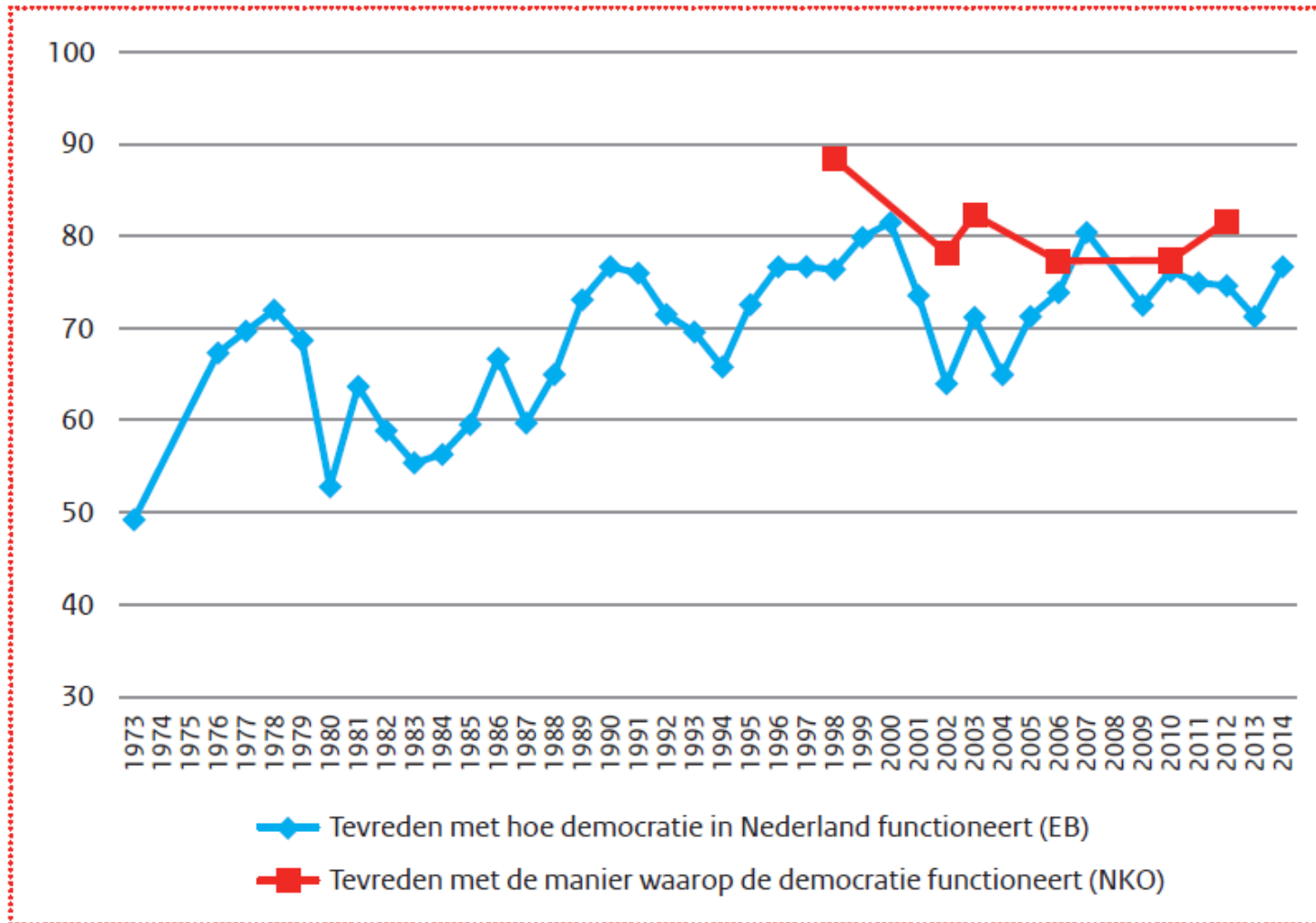
Scepsis reageert, activeert, verscherpt, ververst

De ontwikkeling van politiek vertrouwen

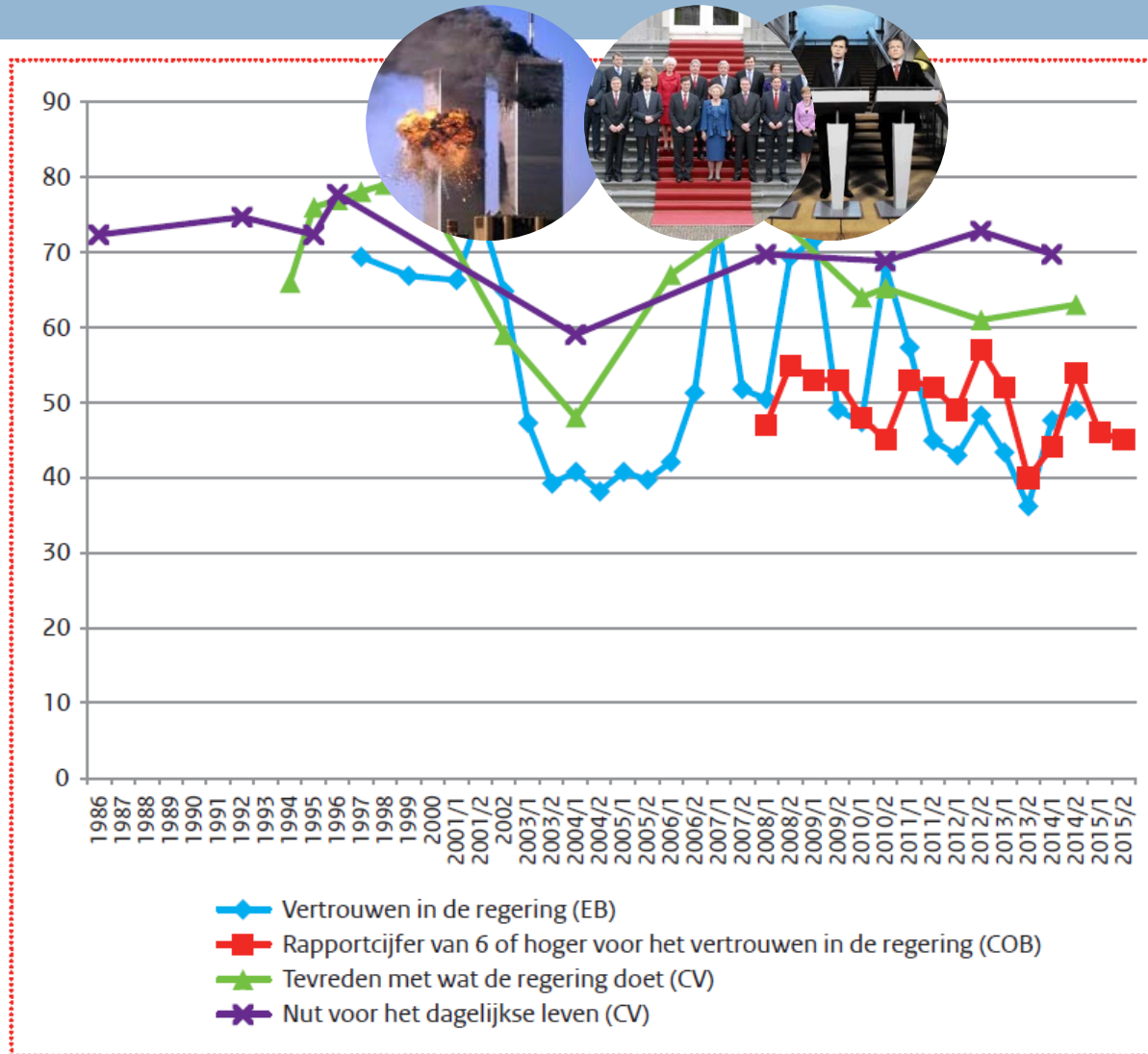
FIGUUR 1.1 | Steun voor democratie^{13 14}

De ontwikkeling van politiek vertrouwen

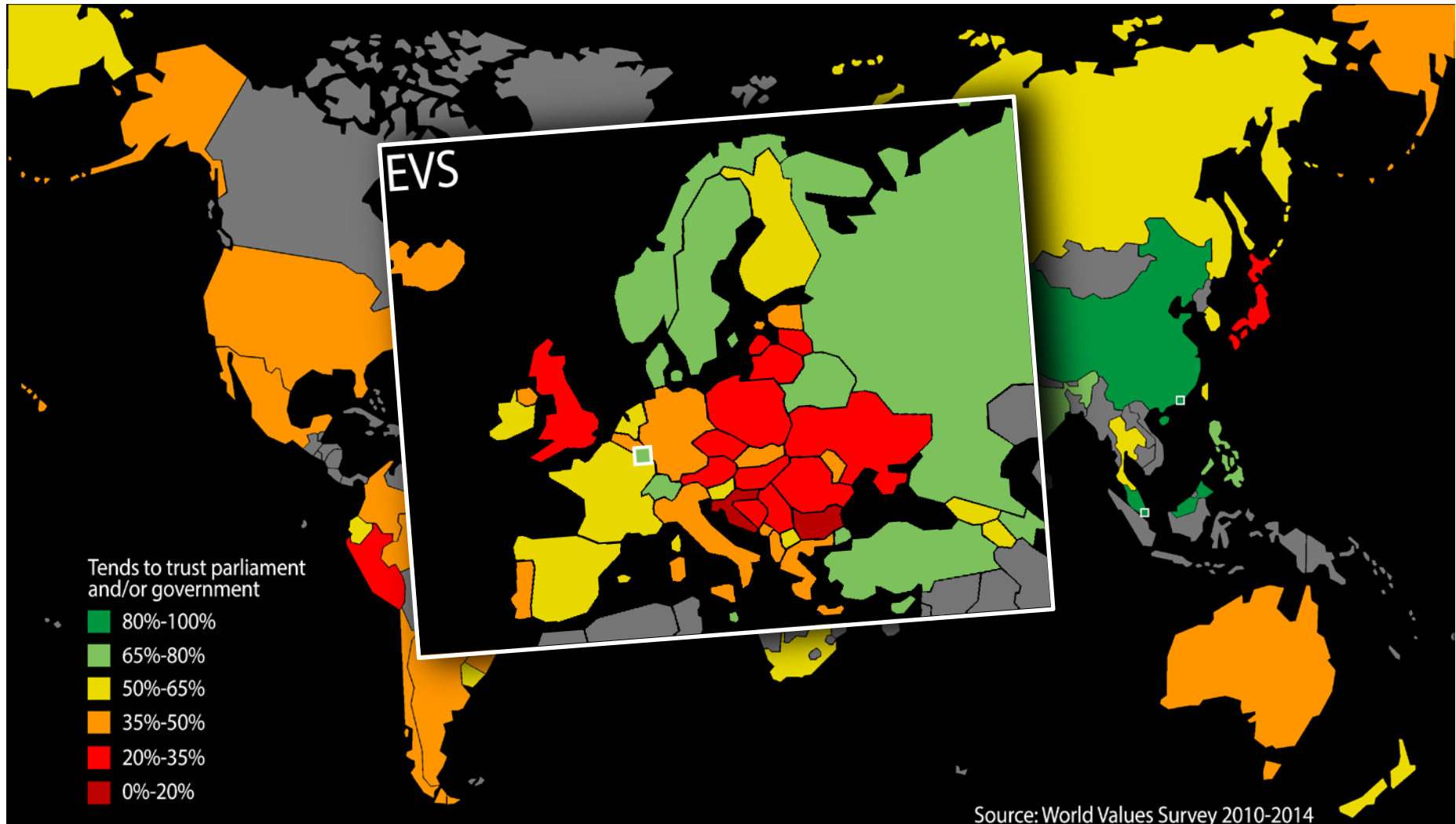
FIGUUR 1.3 | Tevreden met de bestaande democratie¹⁷

De ontwikkeling van politiek vertrouwen

FIGUUR 2.1 | Waardering regering ²⁸

Waar ligt de internationale lat?

Nederlands vertrouwen in de politiek

- Hoge tevredenheid met het regime
- Lager vertrouwen in de instituties en actoren in dat regime
- Structurele stijging van de tevredenheid met het functioneren van de democratie
- Geen structurele daling vertrouwen in regering/parlement
- Wel (conjuncturele) fluctuaties in dat vertrouwen
- Schaduwkanten

Politieke bronnen van politiek vertrouwen

Structureel

Kwaliteit van het bestuur;
Proportionalisme

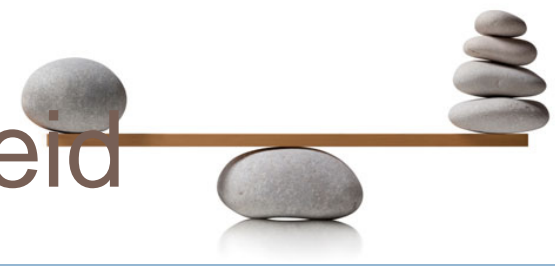
Middellange termijn

Economische prestaties;
Verkiezingen;
Endemische schandalen

Korte termijn

Schandalen;
Imago's

1. Kwaliteit van de overheid

Belang van procedurele eerlijkheid,
onpartijdigheid, professionele bureaucratie,
transparantie

- Tevredenheid met procedure → meer vertrouwen
- Eerlijke procedures → meer vertrouwen
- Aanpak van corruptie en onpartijdige bureaucratie veroorzaken voornaamste verschillen tussen landen

1. Evenredige vertegenwoordiging

Rivaliserende verklaringen

- Daadkracht, Verantwoording → Vertrouwen
- Representatie, Inclusiviteit →
Vertrouwen

Klein maar consequent netto-effect op landsniveau

- Vertrouwen (ceteris paribus) hoger in landen met proportioneler kiesstelsel
- Meerderheidsstelsels beter dan hybride stelsels

2. Macro-economische prestaties

Paradox

- Tevredenheid met economie → vertrouwen
- Macro-economische prestaties ~~is~~ landsverschillen

Macro-economische prestaties verklaren niet verschillen *tussen* landen, maar veranderingen op middellange termijn *binnen* landen

- Burgers/media vergelijken niet over landsgrenzen
- Effect van Grote Recessie is niet meer dan verwacht

2. Verkiezingen

Feest van de democratie

- Stimuleert vertrouwen dat kiezers **invloed** hebben
- Stimuleert opvatting dat politieke partijen **luisteren**
- Geeft onvrede en wantrouwen een **uitlaatklep**

2. Endemische schandalen

1. Raken de kern van de representatieve democratie
2. Omvatten regerings- en oppositiepartijen

- Verenigde Staten
- België
- Hongarije
- Verenigd Koninkrijk

- Nederland?
  - Bonnetjesaffaire
  - Teevendeaal

Nederland en de wortels van het vertrouwen

1. Bijzonder **lage corruptie** in politieke en bestuurlijke top
2. **Proportioneel kiesstelsel** maakt systeem responsief, houdt minderheden betrokken, kanaliseert wantrouwen
3. **Endemische schandalen** ontbreken

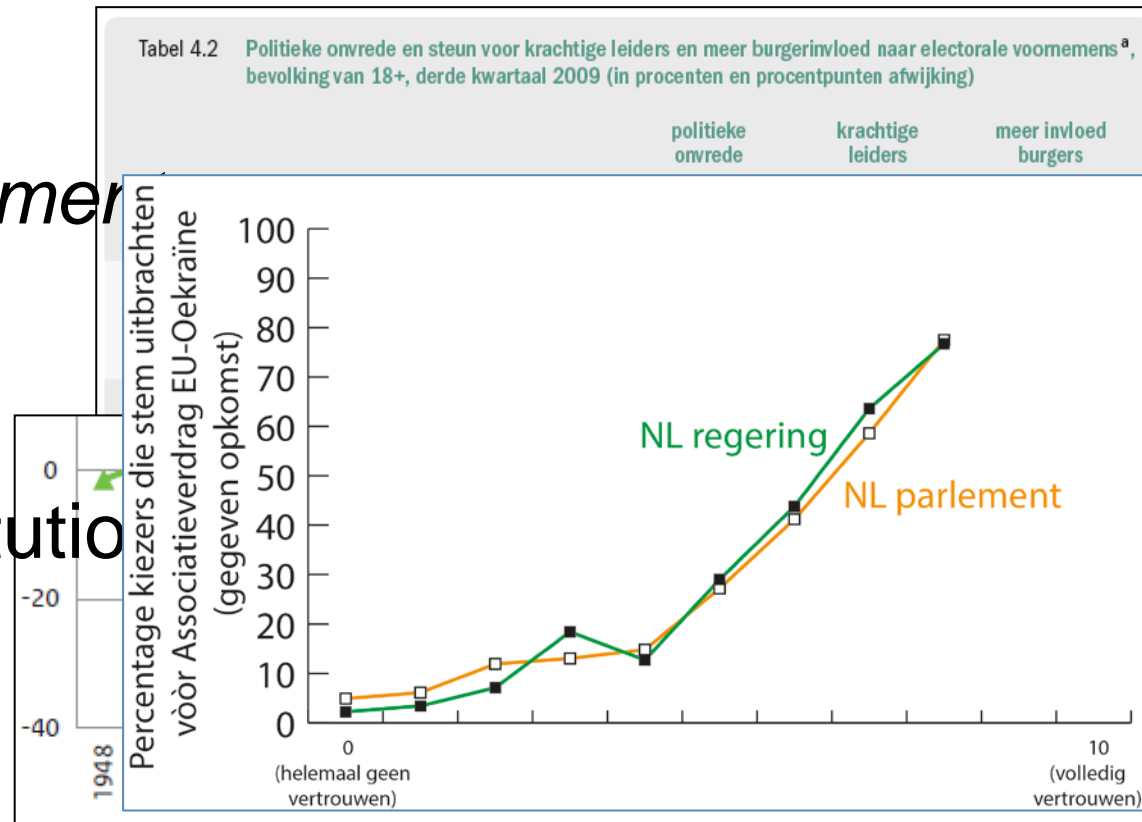
De permanente crisis van de democratie

- Democratie is gedoemd de eigen idealen nooit te verwezenlijken
- Gouden gloed van het verleden
- Overcorrectie door media sinds 2002
- Dagelijkse trends
- Gretig aanhaken op wantrouwen door politici

Mobilisatie van de wantrouwende kiezer

Ondanks het ontbreken van een vertrouwenscrisis, neemt het belang van politiek vertrouwen toe

- Participatie
- *Costs of government*
- Stemgedrag
- Referenda
- Steun voor institutio

Een volwassen democratie

- Steun voor de principes van het regime
- Tevredenheid met het functioneren van het regime
- Sceptis over de actoren binnen het regime
- Reageert proportioneel op veranderende politieke en economische context
- Voornaamste risico: Het Thomas-theorema:
If men define situations as real, they are real in their consequences